

Píše Michael Špirit

(E*forum, 07. 07. 2016)

U příležitosti udělení Ceny F. X. Šaldy za rok 2015 Terezii Pokorné a její knize Kritické chvíle přetiskujeme laudatio proslovené během předávacího ceremoniálu v Museu Kampa ve čtvrtek, 30. června 2016.

Vážené dámy a pánové,

sprcha na přebalu oceněné knihy Kritické chvíle vyvolává řadu otázek, z nichž vyslovím dvě, které pokládám za nejnaléhavější: Proč neteče voda? a Kdo nebo co se bude sprchovat? Od těchto otazníků se hned odvíjejí další. Až se otočí kohoutkem, bude to „studená sprcha“, nebo „očistná lázeň“? O významovém potenciálu výtvarného řešení obálky, jejímiž autory jsou Viktor Karlík a fotograf Ondřej Příbyl, tak napovídá mnohé už pouhá skutečnost, že obě vyslovené možnosti – „studená sprcha“ a „očistná lázeň“ – jsou současně frazeologismy.

Volně zvlněná hadice pokračující přes hřbet, zadní část obálky až na pravou chlopeň navozuje dojem, jako by sprcha spočívala delší dobu vypnuta. Na kropítku totiž nevidíme žádné kapky, jež by naznačovaly, že zařízení bylo nedávno v provozu. Pohlédneme-li jen na přední část obálky, kde je vidět toliko kropítko a držák, bude naopak jednou z prvních asociací, které se zřejmě dostaví, pověstný záběr z Hitchcockova filmu: sprcha tam není více v klidné nastraženosti, nýbrž voda z ní už proudí, a za chvíli propukne hrůza nemotivované vraždy.

Co jsou „kritické chvíle“? Ožehavé, choulostivé či napínavé momenty, nebo čas kritiky, hodnocení? Naznačuje nepoužívaná sprcha, že se nedbá na hygienu, nebo je to memento, které upozorňuje, že voda sice momentálně neteče, ale vytrysknout může kdykoli? Jak vidíme, všechny ty otázky mají jako společný předpoklad procesualnost, faktor ubíhání času, nějaké dění. Vzhledem k tomu, že se díváme na vypnutou sprchu, to je překvapivé, a tedy výmluvné.

Na vlastní sprše je navíc něco nápadného. Nemám po ruce technické údaje, ale evidentně jde o výrobek z osmdesátých, ne-li sedmdesátých let. V posledních číslech Revolver Revue, jejíž je autorka knihy 23 let šéfredaktorkou, se můžeme na předělových stranách setkat s reklamami na produkty RR v prostředí, jež není aranžovanou kulisou, není to „retro“, nýbrž kout s opravdovými výrobky staršího data: dlaždičkami, vodovodními bateriemi, závěsnými toaletními nádržemi, nástěnnými svítidly atd. Vypovídá to něco o rozlišování skutečného a nalíčeného i o vědomí zvláštní pervertovanosti každodenního mobiliáře, který závažně, a přitom podprahově

spoluutvářel naše životy. Toto vědomí vypovídá tedy něco podstatného o odstupu od věcí.

25 let psaní, během něhož vznikaly texty, ze kterých Terezie Pokorná skládala svou knihu, je 25 let zápasu o vymezení a pojmenování vlastní starosti. Zdá se, že touto starostí je dějinný čas, v němž autorka vyrůstala, dospívala a studovala a který z našich životů a z uměleckých děl ne a ne uplynout, vymizet, ztratit se a udělat místo svízelným tzv. dnešním. Nejstarší stať výboru pojednává o inscenaci nastudované v roce 1987 a navštívené na jaře 1990. „Takový text“ – jde o hru tehdejšího šéfredaktora týdeníku ÚV KSČ Tvorba – „je pro prkna, která by měla znamenat svět, neodpuštělnou urážkou. Divadlo E. F. Buriana se ale přesto proti němu nedokázalo vzbouřit, naopak ji několik sezon s úspěchem předvádělo, vydrželo i pár měsíců v nových poměrech, a navíc to vypadá, že herci ani dnes v inscenaci nevystupují s nějakým pocitem studu či viny, jak bychom očekávali, ale spíše nadále s jistou dávkou chuti a zalíbení.“

Nejmladší text výboru se zastavuje u představení Velvet Havel aplaudovaného ještě v loňském roce: „Inscenace deklarovaně založená především na společensko-politickém tématu se ani omylem nedotýká opravdu žhavých témat české společnosti dvacet pět let po listopadu. K nim patří také plíživé ozvuky jevů typických pro normalizaci. Tehdy přímo kvetla i na mnoha takzvaně prestižních uměleckých adresách neškodná a nenáročná, tzv. laskavá zábava, oblíbená zvláště, byla-li okořeněna trochou drbů a špetkou košilátého humoru. Rovněž radost z narážek pro ‚zasvěcené‘ nebo z veřejně sdíleného výskytu oblíbeného jména byla pro tu dobu příznačná.“

Nechci tím říct, že autorka knihy Kritické chvíle jiné starosti nemá, ale pokud juxtapozice citátů vyvolala dojem, jako by se skoro nic nezměnilo, pak svůj účel do puntíku splnila. V kritice nejsou včerejší a dnešní starosti.

Toto není recenze vyznamenané knihy, je to laudatio. Proto jsem tu nemluvil o rafinované kompozici knihy, o autorčině umění všestranného a plastického zpřítomnění zážitku z divadelní inscenace či filmu, o kardinálních otázkách, jež laureátka klade v polemických příspěvcích, o důkladném a citlivém poznání myslitelského díla Grossmanova, Jirousova, Stankovičova nebo Lopatkova a o osobitě zpracované inspiraci z těchto děl vyzařující, o schopnosti nechávat se překvapovat tvarem uměleckého díla s tematikou, jež velká očekávání nebudí. Nemluvil jsem tu o spoustě dalších věcí, kvůli kterým stojí za to knihu Kritické chvíle číst.

Studenou sprchou nebo očištnou lázní může být zážitek ze setkání s takovým či onakým uměleckým dílem či myšlenkou. Kritiky Terezie Pokorné jsou chvíle, kdy začne téct voda, odplavuje zbytečné a zvýrazňuje kontury umělecké a intelektuální katastrofy, stejně jako chvíle dobrého.